

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет
Навчально-науковий інститут економіки та управління
Обліково-фінансовий факультет

Кафедра українознавства

ОСНОВИ МУЗЕЄЗНАВСТВА

Методичні рекомендації для семінарських занять здобувачів вищої освіти ступеня молодший бакалавр спеціальності 242 «Туризм» МНАУ денної форми навчання

Миколаїв
2021

УДК 338.483.12:069

О-75

Друкується за рішенням науко-методичної комісії обліково-фінансового факультету ННІ економіки та управління Миколаївського національного аграрного університету від 30.08.2021 протокол № 1

Укладач:

Березовська Т.В. - доцент кафедри українознавства Миколаївського національного аграрного університету

Рецензенти:

Чернявський В.В.-кандидат історичних наук, заступник директора Миколаївського обласного краєзнавчого музею

Побережець Г.С.-кандидат історичних наук, асистент кафедри українознавства

ВСТУП

Музейна справа і діяльність музеїв вивчаються переважно як один із напрямків краєзнавчої діяльності. У сучасних суспільствах, які динамічно розвиваються в умовах глобалізації, зростають вимоги до соціальних інститутів, які сприяють гармонійному розвитку людини, передачі наступним поколінням всього накопиченого попередньо досвіду людства. Одним з таких інститутів є музеї, в яких зберігаються творіння розуму і праці багатьох людських поколінь.

Проте музеї не можуть успішно розвиватися в сучасних умовах без теоретичного опрацювання і узагальнення практичного досвіду, накопиченого у музейній справі попередніми поколіннями, без постійної підготовки і удосконалення музейних кадрів.

Цим займається така спеціальна наукова дисципліна як музеєзнавство.

Головне завдання курсу полягає в тому, щоб познайомити майбутніх фахівців туристичної сфери з етапами становлення музеєзнавства як наукової та навчальної дисципліни, історією виникнення та розвитку найвідоміших музеїв світу, України та рідного краю, а також з видами музейної роботи.

Мета практичних занять - ґрунтуючись на здобутках сучасної музеєзнавства, допомогти поглибити знання здобувачів вищої освіти ключовими теоретико-методологічними засадами науки про музей та музейну справу.

Методичні поради та роз'яснення окремих аспектів тієї чи іншої теми, окрім формування загального уявлення про ту чи іншу проблему, насамперед покликані допомогти здобувачам вищої освіти зорієнтуватися в поглядах, які побутують в сучасній музеєзнавчій літературі, вмінні зіставляти підходи різних авторів до тих чи інших питань музеєзнавства.

Змістовий модуль 1. Історія музейної справи

Тема 1. Виникнення музеїв. Ровиток європейських музеїв

1. Періодизація історії музейної справи у світі.
2. Найдавніше збирання старожитностей в державах Стародавнього Сходу та Античній Греції.
3. Розвиток та характер колекціонування у Давньому Римі.
4. Особливості накопичення культурних цінностей у середньовічній Європі та Азії.
5. Європейське Відродження та його вплив на розвиток колекціонування. Колекціонування античних старожитностей гуманістами.
6. Студіола, антикварії, кунсткамери та галереї європейської знаті. Формування природничо-наукових збірок.
7. Вплив ідеології Просвітництва на виникнення ідеї публічного музею.

Тема 2. Становлення музейної справи в світі в XIX-XXI ст.

1. Наукові товариства та їхня роль у формуванні громадських колекцій.
2. Придворні представницькі збірки. Поява перших публічних музеїв.
3. Виникнення музеїв сучасного типу у Європі та Північній Америці.
4. Вплив диференціації наукових знань на появу нових видів музеїв.
5. Виникнення національних та міжнародних музейних асоціацій та їхня роль у розвитку музейної справи.
6. Головні тенденції у розвитку світового музейництва у другій половині XX ст.-поч. XXI ст.
7. Формування мережі міжнародних музейних організацій та їхні функції. Екомузеї. Інтегрований музей та “нова музеологія”.
8. Визначні музеї сучасності. Британський музей. Ермітаж. Лувр. Національний музей живопису і скульптури Прадо. Метрополітен-музей.

Тема 3. Розвиток музейної справи в Україні.

1. Поява перших музеїв на півдні України.
2. Виникнення та функціонування університетських музеїв.
3. Музейна справа на Наддніпрянщині у другій половині XIX-на початку XX ст. (історичні, художні, природничі музеї, музеї при громадських та наукових установах).
4. Становлення музейної справи на західноукраїнських теренах (до початку XX ст.).
5. Значення меценатів у становленні українського музейництва XIX - початку XX ст.

6. Музейна справа та музеї України в час Національної революції (1917-1920). Пограбування українських музеїв більшовицькою владою. Національне музейництво в часи українізації (1920-ті роки).
7. Репресії проти музейних працівників у 1930-х рр.
8. Музеї України під час Другої світової війни (1939-1945 рр.).
9. Повоєнний розвиток музеїв та науки про музеї.
10. Розвиток музейної справи в Україні (кінець 1950-х-1980-ті рр.). Музеологія та музейна справа в Україні на сучасному етапі.
11. Провідні музеї України. Львівський історичний музей. Національний музей історії України. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Дніпропетровський історичний музей ім. Д.Яворницького. Національний музей у Львові. Чільні музеї краю.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ДО 1 МОДУЛЮ

У процесі засвоєння цього питання здобувачам вищої освіти необхідно усвідомити відмінності між збиранням і колекціонуванням старожитностей, початки якого відносять до періоду неоліту, або й пізнього палеоліту, та теоретичним осмисленням цього явища. Як свідчить історичний досвід людства між появою якогось явища в суспільстві та його осмисленням проходить певний час. Не є винятком і музеологічна сфера. Також здобувачам вищої освіти необхідно, звернути увагу на особливості розвитку музеєзнавства на кожному з окреслених етапів та з'ясувати ті фактори, які стимулювали виділення музеєзнавства з лона профілюючих в музеях дисциплін та формування власного предмету дослідження і понятійного апарату.

Однією з центральних проблем теоретичної музеології є визначення предмета, об'єкта музеології та формування уніфікованої термінології. Як вважають дослідники, об'єкт дослідження (реальність, на яку спрямовано пізнавальні зусилля) є завжди загальним і може вивчатися різними науками. Так, музейна сфера, музей є об'єктами дослідження не лише музеології, але й історії, культурології, філософії та інших гуманітарних наук. У той же час предмет будь-якої науки завжди специфічний, властивий лише даній науковій дисципліні.

Опрацьовуючи нормативну базу музейної справи в Україні здобувачам вищої освіти необхідно насамперед ознайомитися з законом України "Про музеї та музейну справу", який лежить в основі діяльності музеїв усіх форм власності, а також іншими нормативно-правовими актами, які регулюють музейну сферу в Україні. При цьому особливу увагу необхідно звернути на визначення в законі такого базового поняття як Музейний фонд України, передбачені ним шляхи його поповнення та збереження. Сучасний стан та перспективи розвитку музейної справи в Україні можна зрозуміти, лише детально вивчивши історію цього феномену у світовому контексті. Історією музейної справи займається спеціальна галузь музеології - історична

музеологія. Її завдання полягає у виявленні та вивченні причин та початків музейного ставлення людини до дійсності та різних форм, яких набувало це ставлення впродовж попередніх епох аж до сучасності. Студентам, які починають вивчати історію музейної справи, рекомендуємо звернути увагу на зауваження відомо 16-го західноєвропейського музеолога Ф.Вайдахера щодо нетотожності історії музейної справи з історією розвитку музею як інституції. Він вважає, що історія музею - це, по суті, опис конкретної форми вияву інституції в межах відповідного відрізка часу і при такому підході неможливо пояснити феномен музею. Тому потрібно глянути на історію музейності ширше, з розглядом всіх форм музейного явища.

На сьогоднішній день не існує єдино визнаної періодизації історії музейної справи. Дослідники пропонують різні підходи до вирішення цієї проблеми. Зокрема, Ф.Вайдахер запропонував власний погляд на розвиток музейної справи у світі. В його основу він поклав час першої однозначної появи такої інституції як музей і систематизував усі попередні підтвердження про збиральницьку діяльність з урахуванням їх імовірного наближення до музею в сучасному розумінні. На його думку, в історії музейної справи у світі варто виділити такі етапи: (1) до-музейна епоха (від найперших ознак збирання пам'яток культури у Месопотамії на початку II тис. до н.е. до скарбниць XIV ст.); (2) протомузейна епоха (колекції світських та церковних володарів XIV-XVII ст.); (3) палеомузейна епоха (колекції бюргерів та перші публічні музеї XVI 1-XVIII ст.); (4) мезомузейна епоха (від виникнення державних музеїв кінця XVIII ст. до першої половини XX ст.); (5) неомузейна епоха (від часу закінчення Другої світової війни до сьогоднішнього дня).

У вітчизняній історіографії радянського періоду було вироблено періодизацію історії музейної справи на території СРСР, яка була доволі поширена у музеологічній літературі. Прикладом застосування такої періодизації може слугувати відома робота Г. Мезенцевої "Музеезнавство", в якій автор історичний шлях розвитку музейної справи в Радянському Союзі поділяє на три етапи: (1) передісторія музеїв; (2) музейна справа в дореволюційній Росії; (3) радянське музейне будівництво.

У сучасній російській музеологічній науці набув поширення підхід, відповідно до якого історію музейної справи на території Росії поділяють на такі етапи: 1) протомузейний період (до початку XVIII ст.); 2) генезу музею як культурної форми (тут виділяють три підетапи: (а) виникнення музеїв в Росії і адаптація нової культурної форми до російських умов (XVIII ст.); (б) розвиток музею і перетворення його в національну культурну форму (XIX ст.); (в) набуття музеєм статусу 17 "культурної норми"(1890-1920 рр.); 3) включення музеїв у вітчизняну культурну традицію ((а) музеї радянської епохи (1930 -1980 рр.); (б) музеї пострадянського часу (1990-ті роки)).

Опрацьовуючи наведені та інші підходи до періодизації історії музейної справи, студенти повинні зрозуміти специфіку становлення музейного явища, як в світі загалом так і в окремих регіонах зокрема.

Вивчаючи появу та становлення музейної справи в державах Стародавнього Сходу та Античній Греції необхідно звернути увагу на мотиви музейної діяльності та форми її прояву у цьому регіоні, а також простежити, які зміни в музейну сферу привнесли римляни. Слід зауважити, що хоча античний світ і не створив музею у звичному для нас розумінні, проте започаткував окремі елементи музейної діяльності, які і досі використовуються в музейній практиці. Тому студентам рекомендується, підсумовуючи античний період у розвитку музейної справи, особливу увагу звернути на ці елементи.

Крах античної цивілізації боляче позначився на збереженні старожитностей, було втрачено багато предметів та методів роботи по їх збереженню. Проте нова ранньосередньовічна європейська цивілізація привнесла свої особливості у збирання пам'яток культури, а з її розквітом у наступні століття багато з того, що було втрачено в період варварських королівств, відродилося в епоху Відродження. При підготовці цього питання необхідно зауважити, що середньовічна європейська цивілізація не знала колекціонування у сучасному розумінні цього слова, старожитності та зразки природи накопичувалися у храмових та світських скарбницях безсистемно. Лише наприкінці цієї епохи з'являються ознаки появи цілеспрямованого збиральництва, яке ми ототожнюємо з колекціонуванням. Для повнішого уявлення про особливості європейського середньовічного збиральництва варто його співставити зі збиранням старожитностей у державах Далекого Сходу, зокрема в Китаї та Японії. Епоха Відродження та Великі географічні відкриття кардинальним чином вплинули на зміну світогляду тогочасної людини, а відтак і на мотиви та напрямки колекціонування. Колекціонування та розвинутий мистецький смак стають необхідною ознакою представників вищих верств спочатку в Італії, а згодом і у всій Західній Європі. Виникають багаті збірки Медичі, Габсбургів, Віттельсбахів. Готуючись до цього питання семінарського заняття, студентам слід звернути увагу на причини поширення колекціонерської пристрасті серед широкого кола світської та духовної знаті, а згодом і заможного міщанства, та проаналізувати наслідки цього явища для розвитку європейського музейництва.

Говорячи про епоху Просвітництва і її вплив на музейну сферу, необхідно підкреслити внесок просвітників в обґрунтування концепції музею, доступного широким колам громадськості, тобто публічного музею. Також, готуючись до цього питання, потрібно з'ясувати різницю між публічним музеєм і придворними та іншими приватними колекціями та простежити, як поширення серед освічених верств європейського населення ідеї публічного музею вплинуло на відкриття для широкого кола громадськості приватних збірок, які з часом переросли у музеї сучасного типу. Студентам-історикам також цікаво буде розглянути вплив Великої Французької революції на поширення публічних музеїв у Європі.

XIX ст. - період інтенсивного розвитку наук, формування нових дисциплін. Цей процес наклав свій відбиток і на музейну сферу. Попри існування ідеї універсального музею, який у своїх експозиціях охоплює

всі галузі науки, все більшого розмаху набуває процес диференціації музеїв відповідно до змісту їхніх фондів і домінуючих у них профільних наук. Виникають історичні, етнографічні, краєзнавчі, художні, промислові та інші види музеїв. Готуючись до цього питання, студентам потрібно з'ясувати причини і наслідки цього процесу. Також необхідно звернути увагу на те, що еволюція музейної справи у тогочасній Європі відбувалася під впливом ідей романтизму. Саме під їхньою егідою формується уявлення про нації, їхню культурну самобутність, а значить, і потребу зберегти матеріальні та духовні прояви цієї самобутності. Виникає ідея утворення національних музеїв, які б зафіксували важливі моменти в історичному розвитку тієї чи іншої національної спільноти.

Ідея публічного музею - витвір європейської культури. Саме в останній третині XVIII-XIX ст. вона потрапляє з європейськими переселенцями і колоністами на інші континенти. Досліджуючи це питання, студентам слід простежити спільне та відмінне у ставленні до цієї ідеї носіїв місцевих культур. Особливо рекомендуємо звернути увагу на азійські країни, зокрема на Китай та Японію, де ідея колекціонування мала глибокі історичні корені. Виникнення музеїв сучасного типу у європейських країнах та США привело до об'єднання музейних працівників спочатку у національні музейні асоціації, а згодом і міжнародні музейні організації.

Вивчаючи це питання, студентам годиться звернути увагу на чинники, що вплинули на об'єднання зусиль музейних працівників на національному, а згодом і міжнародному рівнях, та на коло проблем, над розв'язанням яких вони працювали. Із міжнародних організацій рекомендуємо розглянути діяльність Міжнародної музейної служби (ІМО-Іпієпаїіопаї Мизешпз Оіїсе), яку було створено у 1925 р. при Міжнародному інституті інтелектуального співробітництва, який перебував у структурі Комітету з інтелектуальних зв'язків Ліги Націй. Друга половина XX ст. у розвитку музеології займає особливе місце.

Саме у цей час ця галузь людського знання набуває своїх сучасних рис. У становленні музейної справи в світі у цей період важливу роль відіграли міжнародні музейні організації, зокрема Відділ музеїв (тепер Відділення культурної спадщини), заснований у 1946 р. в структурі Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Міжнародна рада музеїв, Міжнародний комітет з підготовки персоналу Міжнародний Комітет з музеології, та низка інших. Також слід проаналізувати зміст і напрями музеологічних дискусій другої половини XX ст. і їхній вплив на становлення музеєзнавства як наукової та навчальної дисципліни, на переоцінку призначення і ролі музеїв у сучасному світі (ідеологія общинного музею, концепція екомuzeю) та, як наслідок цих дискусій - виникнення нових напрямків у самому музеєзнавстві.

Теми рефератів

1. Проблема періодизації історії музейної справи
2. Найдавніше збиральництво старожитностей та зародження колекціонування в державах Стародавнього Сходу, Античній Греції та Давньому Римі.
3. Основні центри накопичення культурних цінностей у середньовічній Європі та Азії.
4. Епоха Відродження та її вплив на розвиток європейського колекціонування. Формування князівських, папських та бюргерських колекцій.
5. Ідеологія Просвітництва та виникнення музеїв сучасного типу.
6. Поширення та диференціація музеїв у світі у ХІХ-першій половині ХХ ст. Виникнення національних та міжнародних музейних організацій.
7. Світове музейництво у другій полов. ХХ-поч. ХХІ ст. Виникнення та формування провідних міжнародних музейних організацій
8. Становлення українського національного музейництва та його трагедія (кінець 1910-перша половина 1930-х рр.)
9. Музейна справа в час Української революції (1917-1921 рр.).
10. Музейництво в УСРР в 1920-х рр.
11. Продаж та нищення радянським режимом культурних цінностей з українських музеїв. Переміщення пам'яток українського народу до російських музеїв (1920-1930 рр.).
12. Репресії проти українського музейництва наприкінці 1920-х-у 1930-х рр.
13. Головні віхи в розвитку музейної справи в УРСР в 1940-1980-х рр.
14. Евакуація українських музейних фондів у східні регіони Радянського Союзу на початку Другої світової війни.
15. Політика німецьких окупаційних властей стосовно вітчизняних музеїв.
16. Повоєнна відбудова музейної мережі України.
17. Мережа державних музеїв УРСР (1950-1980-ті рр.): головні напрямки діяльності.
18. Становлення громадського музейного руху.

Змістовий модуль 2. Музеєзнавство як музейна справа

Тема 1. Музеєзнавство як освітня компонента

1. Предмет, об'єкт музеєзнавства, його місце в системі наук.
2. Етапи становлення музейної науки як наукової та навчальної дисципліни.
3. Нормативно-правова база розвитку музейної справи в Україні.
4. Класифікація музеїв за профілями та типами.
5. Соціальні функції музеїв.
6. Сучасна музейна мережа в Україні та перспективи її розвитку. Історія будівництва та основні принципи проектування музейних будівель.

Тема 2. Музейний предмет та музейна колекція.

1. Музей як науково-дослідницька установа.
2. Завдання та основні напрямки науково-дослідної діяльності музеїв.
3. Планування і організація науково-дослідної та методичної роботи.
4. Науково-інформаційна та науково-організаційна діяльність музеїв.
5. Підготовка і видання результатів наукових досліджень музеїв.
6. Культурно-освітня діяльність музеїв.
7. Експерсія: підготовка та проведення.

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять до 2 модулю

Вивчення даної теми потрібно почати з аналізу існуючих визначень поняття “музей”. Варто виділити визначальні ознаки та функції цієї інституції і простежити основні етапи набуття їх музейними установами.

У сучасній музеології існує низка визначень поняття музей.

Кожен автор намагається охопити якомога більше проявів цього соціального феномену. Для повнішого уявлення про досліджуване явище варто проаналізувати їх усіх.

Документуючи процеси і явища природи і суспільства, музей комплектує, зберігає, досліджує колекції музейних предметів, а також використовує їх в наукових, освітньо-виховних і пропагандистських цілях. У ході засвоєння теми про музеї як соціокультурні інститути важливо ґрунтовно розглянути питання класифікації сучасних музеїв.

Класифікація музеїв - це поділ їх за певними ознаками. Потреба класифікації зумовлена необхідністю координувати, направляти та контролювати роботу різноманітних музеїв, а для цього слід виділити серед них споріднені групи. Студентам варто проаналізувати поширені у музеологічній літературі підходи до класифікації музеїв і виділити покладені в їх основу критерії. Найпоширенішою є класифікація за профілями та типами.

Профіль музею визначається основним змістом його фондів і зв'язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва.

Наприклад, музеї історичного профілю пов'язані з системою історичних наук, музейні предмети, які зберігаються в їхніх фондах, є важливим джерелом для історичних досліджень. У Законі України “Про музеї та музейну справу” від 29 червня 1995 р. музеї за своїм профілем поділяються на такі види, історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо. Широко застосовується у музеології також типологічна класифікація.

В її основі лежить поділ музеїв на типи відповідно до їхнього суспільного призначення та мети діяльності. Відповідно до цієї класифікації музеї поділяють на науково-освітні; науково-дослідні; навчальні

У музеєзнавстві використовуються і інші критерії для класифікації

музеїв, зокрема, за юридичною приналежністю, адміністративно-територіальною ознакою, способом здійснення ними функції документування (музеї колекційного типу і музеї ансамблевого типу).

Важливим аспектом у дослідженні музейного феномену є з'ясування питання про суспільне призначення і соціальні функції музеїв. Здобувачам вищої освіти при підготовці до семінарського заняття варто звернути увагу на те, що сучасний погляд на суспільне призначення музеїв і їхні соціальні функції виробився лише у другій половині ХХ ст. Внаслідок дискусій 1960-1970-х років щодо суспільної ролі музеїв більшість музеологів прийшли до думки, що музей є не лише дослідницькою інституцією, але виконує дуже важливу освітньо-виховну функцію.

Дослідники, які вважають себе представниками такого напрямку в музеології як нова музеологія", пішли ще далі і заявили про те, що в сучасному світі музеї повинні вийти за межі традиційних завдань та функцій (ідентифікації, консервації і просвіти), а перейти до здійснення більш широких програм, які дозволять їм брати активнішу участь в житті суспільства, повніше інтегруватися в оточуюче середовище.

Незважаючи на дискусії, нині вітчизняні та зарубіжні дослідники виділяють дві основні функції музеїв в суспільстві: функція документування і функція навчання та виховання. Функція документування передбачає цілеспрямоване відображення в музейних збірках способом музейних предметів різних фактів, подій, процесів і явищ, що відбувалися в природі та суспільстві. Суть музейного документування полягає в тому, що музей виявляє та відбирає об'єкти природи і створені людиною предмети, які можуть бути достовірним (автентичним) відображенням реальності.

Функція навчання та виховання базується на інформаційних та експресивних властивостях музейних предметів. Вона обумовлена пізнавальними та культурними запитами суспільства і здійснюється в різних формах експозиційної і культурно-освітньої роботи музеїв.

Готуючись до семінарського заняття студентам рекомендується, опираючись на запропоновану літературу, простежити основні етапи та особливості формування сучасної музейної мережі в Україні. Розглядаючи розвиток музейної мережі в Україні на перспективу, студентам рекомендується проаналізувати запропоновані вищезгаданими дослідниками заходи, які б мали покращити становище вітчизняної музейної справи, зокрема: налагодження дієвого інформаційного зв'язку між музеями та суспільством, а також взаємовигідного партнерства між музейним та туристичним секторами держави; з боку держави потрібно диференціювати ставки оподаткування музейних інституцій відповідно до їхньої прибутковості, а самим музейним інституціям брати активнішу участь у співробітництві в регіональних, національних та міжнародних музейних проектах та організаціях.

Окреме важливе питання, яке набуває особливої актуальності в умовах розвитку музеїв в нашій державі, є наявність спеціально пристосованих та обладнаних музейних приміщень. Очевидно, що ефективне

виконання завдань, які стоять перед сучасними музеями, неможливе без відповідного музейного приміщення.

Здобувачам вищої освіти рекомендується ознайомитися з переліком таких вимог або принципів проектування музейних будівель і проаналізувати їх: (1) забезпечення найкращого огляду експозицій; (2) уникнення перетинання потоків відвідувачів; (3) врахування стомлюваності; (4) забезпечення схоронності фондів; (5) створення оптимальних умов для наукової та масово-освітньої роботи. Музейні спеціалісти розробляють ті ж проблеми, що і працівники інших споріднених за профілем науково-дослідних установ. Але особливість досліджень музейних працівників полягає у тому, що вони у своїй науковій роботі спираються на музейні фонди і працюють над тими питаннями, які недостатньо висвітлені у профільних дисциплінах, проте є важливими для музеїв.

У ході наукової роботи музеїв проводяться музеологічні дослідження. Вони покликані формувати нові знання у життєво важливій для музеїв сфері теорії та методики збору, зберігання, опрацювання і використання музейних предметів. Дослідники виділяють декілька напрямків музеологічних досліджень в музеях, зокрема: (1) розробка наукової концепції музею; (2) дослідження в сфері комплектування фондів; (3) вивчення музейних предметів і колекцій; (4) дослідження в сфері охорони та зберігання фондів; (5) наукове проектування експозицій та виставок; (6) дослідження в сфері музейної комунікації; (7) вивчення історії музейної справи; (8) вивчення історіографії музеєзнавства.

При цьому варто звернути увагу на те, що в ході планування наукової роботи працівники музею повинні враховувати напрямки наукового пошуку споріднених наукових установ, але водночас продовжувати розробляти теми, що сприяють постійному поповненню фондів, їх збереженню та ефективному використанню. Варто пам'ятати, що важливим елементом правильного планування є перспективні плани на п'ять і більше років. Вони гарантують безперервність і логічність дослідницької діяльності, що позитивно впливає на зростання кваліфікації наукових колективів. Також не варто нехтувати в ході організації дослідницької роботи питанням кадровою забезпечення музеїв для виконання поставлених завдань. Музейний науковець повинен мати не лише хорошу підготовку з профільної дисципліни, але й бути спеціалістом в сфері музеології. Відповідно до існуючої практики, загальна тема, яка розробляється музеєм, розбивається на окремі завдання, які доручаються для виконання цим спеціалістам, об'єднаним у відділи або й спеціальні робочі групи. Також не слід забувати про вироблені музейною практикою системи контролю за успішним виконанням поставлених завдань. Відповідальність за виконання наукової роботи несе керівник колективу. Для всього колективу і кожного співробітника зокрема складаються плани дослідницької роботи, де фіксуються етапи і методи її виконання. Проміжні і кінцеві результати роботи регулярно обговорюються в наукових відділах, на дирекції або Вченій раді.

Теми рефератів

1. Науково-дослідницька робота музеїв та її основні завдання.
2. Наукові дослідження музеїв в рамках профільних наук.
3. Музеологічні дослідження в музеях та їхні основні напрямки.
4. Планування і організація науково-дослідницької роботи музеїв.
5. Загальноісторичні дослідження в історичних музеях.
6. Основні напрями та види науково-дослідницької роботи в музеях.

Змістовий модуль 3. Науково-фондова та експозиційна робота

Тема 1. Науково-дослідна та науково-фондова робота музею

1. Фонди музею. Музейний предмет. Основні напрямки фондової роботи.
2. Фондова робота. Музейний предмет.
3. Цінність музейного предмету: типові, унікальні та рідкісні музейні предмети. Музейна колекція.
4. Нематеріальна спадщина людства та її музеєфікація. Способи організації музейних фондів.
5. Джерела комплектування фондів музею. Відбір предметів музейного значення. Вивчення музейних предметів, їхня класифікація та систематизація.
6. Облік фондів музею, облікова документація.
7. Зберігання музейних фондів: режим збереження фондів, консервація, реставрація, пакування, транспортування. Організація фондосховища.

Тема 2. Експозиційна та маркетингово-рекламна робота музею

1. Музейна експозиція основна форма музейної комунікації. Огляд основних понять.
2. Принципи та методи побудови експозицій. Експозиційні матеріали.
3. Експозиційні комплекси.
4. Етикетаж та його види.
5. Наукове проектування експозиції. Основні етапи художнього проектування експозицій.
6. Культурно-освітня діяльність музеїв.
7. Від виховної та науково-просвітницької роботи до культурно-освітньої діяльності.
8. Музейний менеджмент і маркетинг.
9. Музейний менеджмент, як один з видів менеджменту неприбуткових організацій. Механізм перспективного планування розвитку музею.

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять 3 модуля

Одне із ключових завдань діяльності музейних працівників -- наукове опрацювання фондів, яке здійснюється з мето збереження, дослідження та подальшого використання музейних предметів. Перший етап цієї масштабної роботи становить комплектування фондів. Під час цього процесу відбувається відбір предметів для музею.

Сучасне музеєзнавство визначає комплектування музейних фондів як цілеспрямований процес, який ґрунтується на методології профільних дисциплін та музеєзнавства, спрямований на виявлення і збір предметів музейного значення для формування музейного зібрання. Висвітлюючи матеріал, доповідач повинен з'ясувати різницю між поняттями “комплектування музейних фондів” і “збиральницька робота”.

Слід пам'ятати, що певний час обидва терміни було тотожними, але від 1970-х років “комплектування фондів” набуло ширшого значення. Вивчення завершальної стадії комплектування фондів потребує зосередитись на діяльності спеціального органу - фондово-закупівельної комісії, яка вирішує, чи предмет є музейно значимим і чи потрібен він для конкретного закладу. Слід з'ясувати тонкощі оформлення документації, якою оформлюється надходженн матеріалів до музеїв.

Термін “вивчення музейних предметів” у радянському музеєзнавстві з'явився у 1960-х рр. Це поняття, хоч і є складовою інших етапів науково-фондової роботи, однак останнім часом його виділяють в окремий аспект науково-фондової роботи. Розпочинаючи вивчення питання, слід врахувати певну особливість даного етапу. Дослідження музейного предмету здійснюється як засобами та методиками профільних для конкренгого музею дисциплін, так і з точки зору музеології, адже музейний предмет для музейників також цікавий як культурна цінність.

У процесі вивчення музейних предметів виділяють три послідовні етапи (атрибуція, класифікація та інтерпретація), на кожному з яких слід докладно зупинитись доповідачу. Характеризуючи етап атрибуції предметів, студенту рекомендується докладніше охарактеризувати на певному прикладі спеціально призначену літературу для таких цілей - т.зв. визначники (ілюстровані видання, у яких виділені та описані ознаки, притаманні для певної групи споріднених предметів).

Музейні предмети та інформація здобута у процесі їхнього вивчення становлять цінність і потребують юридичної охорони, тому повинні облікуватись. Облік музейних фондів - процес постійний, адже теоретично фонди музею безперервно поповнюються. Вичерпна відповідь повинна містити роз'яснення призначення внутрішньомузейної документації, особлива увага має бути зосереджена на принципах укладання книги надходжень музейних предметів, інвентарних книг. Окремої уваги заслуговує характеристика картки наукового опису предмета. Це своєрідне міні дослідження, яке надає інформацію про музейний предмет та його наукове

значення. Також рекомендовано звернути увагу на особливості практики відкритого зберігання фондів, яка все частіше застосовується у сучасних музеях.

В сучасній музеології музейну експозицію розглядають як основну форму музейної комунікації, яка здійснюється через зорове сприйняття відвідувачами музейних предметів, важливою передумовою якої є здатність аудиторії розуміти “мову речей” і вміння творців експозиції вибудовувати за допомогою експонатів невербальні просторові “висловлювання”.

Експозиційна діяльність є одним з тих важливих елементів, які перетворюють музей у публічну інституцію і сприяють виконанню поставлених перед ним соціальних функцій. Засвоєння цієї важливої теми рекомендуємо студентам розпочати з ознайомлення з її основними поняттями, зокрема: експозиція, експонат, експозиційний комплекс, етикетка, тематико-експозиційний план та ін. Також в ході підготовки першого питання семінарського заняття пропонуємо студентам звернути увагу на відмінності між звичайною виставкою предметів та музейною експозицією і з'ясувати, які соціальні завдання виконують музеї в процесі експозиційної діяльності.

Музеєзнавство пройшло доволі тривалий шлях розвитку, в процесі якого вироблялися принципи та методи побудови музейних експозицій. Аналізуючи методи та принципи побудови музейних експозицій, які прийняті в сучасній музеології, потрібно з'ясувати, в музеях яких профілів та типів вони застосовуються. Основу музейної експозиції становлять музейні предмети, проте вона може включати в себе також науково-допоміжний матеріал, пояснювальні тексти, тобто все те, що необхідне музеям для виконання освітніх та виховних функцій. У вітчизняному музеєзнавстві всі ці елементи музейної експозиції прийнято називати експозиційним матеріалом.

Створення музейної експозиції - це складний процес, який об'єднує зусилля наукових працівників, художників, дизайнерів, музейних педагогів та інженерів. В українській музеології дослідники виділяють кілька етапів побудови музейних експозицій: (1) розробка наукової концепції музейної експозиції; (2) складання тематично-експозиційних планів; (3) підбір експонатів; (4) складання пояснювальних текстів; (5) монтаж експозиції. Кожний з тих етапів є важливим кроком на шляху побудови музейної експозиції.

Діяльність музею не вичерпується науковою, фондовою та іншими галузями. Музей є інституцією, зорієнтованою на задоволення освітніх та естетичних прагнень членів суспільства, а тому повинен вибудовувати механізм співпраці із суспільством. У радянському музейництві довгий час панувало насажене ідеологічним апаратом держави уявлення про музей як ідеологічний інститут, одним із ключових завдань якого є комуністичне виховання суспільства, щоправда від 1960-х років акцент змістився на науково-просвітницьку роботу з відвідувачами.

Від 90-х років минулого століття музею відводять значення засобу формування естетичного смаку та творчої уяви. Відвідувачу пропонується

не лише інформація, але й можливість переживання побаченого внутрішнім єством. Члени соціуму відтепер позбавлені потреби відігравати роль пасивного об'єкта виховання, тому спілкування музею з ними набуває форми діалогу, рівноправної співбесіди з музейною аудиторією.

Від цього часу і застосовують найчастіше відповідний для такого процесу термін “культурно-освітня діяльність” музею (разом з тим в ужитку залишився термін “науково-просвітницька робота”), який замінив поняття “масово-просвітницька робота”, “наукова пропаганда”.

Найчастіше застосованою формою культурно-освітньої діяльності музею залишається екскурсія. Її витoki беруть початок від часів античності, коли для окремих відвідувачів служителі храмів організовували огляд предметів, розповідаючи про них.

Окрім проведення екскурсій, музейні працівники в роботі з відвідувачами застосовують ще й інші форми. Із чималого різноманіття форм порівняно частіше практикують проведення музейних лекцій.

Музейний лектор вважає за необхідне донести до слухача теоретичний матеріал, супроводжуючи його показом музейних предметів (або часто їхніх копій чи дублікатів). Музейна педагогіка формує теоретичну та методичну основу культурно-освітньої діяльності музею. Підґрунтя цієї спеціальної музеєзнавчої дисципліни розробили в Німеччині у другій половині XIX-напочатку XX ст., однак новий імпульс вона отримала вже у 60-х рр. минулого століття у зв'язку із процесами демократизації музею. Студентам слід з'ясувати у хронологічному розрізі еволюцію цієї дисципліни. Предметом вивчення цієї дисципліни вважаються педагогічні аспекти музейної комунікації. Потрібно зосередити увагу, на кого переважно спрямовується пізнавальна діяльність музейних педагогів. Спеціального з'ясування і роз'яснення потребує термін “музейна культура відвідувача”.

Теми рефератів

1. Комплектування фондів. Джерела наповнення музейних фондів.
2. Вивчення музейних предметів (атрибуція, класифікація та інтерпретація).
3. Облік музейних фондів, його етапи.
4. Сховище Смітсонівського інституту як зразок організації фондосховища
5. Особливості зберігання та обліку предметів із дорогоцінних матеріалів та зброї.
6. Відкриті фонди.

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ Про музеї та музейну справу (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N25, ст. 191) {Вводиться в дію Постановою ВР N 250/95-ВР від 29.06.95, ВВР, 1995, N 25, ст.192}

{Із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99, ВВР, 1999, N 28, ст.231 N 2120-111 від 07.12.2000, ВВР, 2001, N 2-3, ст. 10 N 2905-III від 20.12.2001, ВВР, 2002, N 12-13, ст.92 N 380-IV від 26.12.2002, ВВР, 2003, N 10-11, ст.86 N 594-IV від 06.03.2003, ВВР, 2003, N 24, ст. 159 N 1344-IV від 27.11.2003, ВВР, 2004, N 17-18, ст.250 N 107-VI від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8, ст. 78 - зміни діють по 31 грудня 2008 року} {Додатково див. Рішення Конституційного Суду N 10-рп/2008 від 22.05.2008}

(У тексті Закону слова "Міністерство культури Україн" та "органи державної виконавчої влади" в усіх відмінках замінено словами Міністерство культури і мистецтв України" та "органи виконавчої влади" у відповідних відмінках згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99)

Цей Закон регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Музеї, їх основні завдання та напрями діяльності

Музеї - це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота. Музеї є юридичними особами, крім тих, що створюються і діють при підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах.

Стаття 2. Музейна справа

Музейна справа - це спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями щодо комплектування, збереження, вивчення і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури. Музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство і музейну практику.

Стаття 3. Національна музейна політика

Національна музейна політика - це сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи. Основними напрямками національної музейної політики є: збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність; (Частину

другу статті 3 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99) повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами; (Частина другу статті 3 доповнено абзацом третім згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99) забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для ефективної діяльності музеїв; сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи; підтримка і розвиток мережі музеїв; забезпечення підготовки та підвищення фахової кваліфікації музейних кадрів, їх правовий і соціальний захист; бюджетне фінансування (у тому числі на дольових засадах) і пріоритетне матеріально-технічне забезпечення розробки і реалізації державних, регіональних і місцевих програм розвитку музейної справи; забезпечення охорони музеїв; підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень, пов'язаних з музейною справою; сприяння міжнародному співробітництву в галузі музейної справи.

Стаття 4. Законодавство України про музеї та музейну справу
Законодавство України про музеї та музейну справу базується на Конституції України і складається з Основ законодавства України про культуру, цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про музеї та музейну справу, то застосовуються правила міжнародного договору.

(Стаття 4 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99)

Стаття 5. Національні, регіональні та профільні організації музеїв України. Участь у міжнародних організаціях
Музеї України мають право об'єднуватись у національні, регіональні та профільні організації (спілки, асоціації тощо), вступати до міжнародних музейних організацій і фондів.

Р о з д і л І І

ВИДИ МУЗЕЇВ. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І МАТЕРІАЛЬНА БАЗА МУЗЕЇВ

Стаття 6. Види музеїв

За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо.

На основі ансамблів, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культури та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Музеї можуть засновуватися на будь-яких формах власності, передбачених законами України. Засновниками музеїв можуть бути відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи. (Частина третя статті 6 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99)

Державному музею, який має музейне зібрання пам'яток загальнодержавного

значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, у встановленому законодавством України порядку може бути надано статус національного музею України.

Стаття 7. Створення музеїв

Рішення про створення музеїв приймають їх засновники.

Для створення музею засновники повинні забезпечити:
формування музейного зібрання;
матеріальну базу - приміщення для експозиції та роботи наукових працівників, фондосховище музею;
умови для охорони музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації;
фінансування та кадри для належного його функціонування;
роботу музею за чітким розкладом.

Засновники музею можуть створювати філії та відділи музею, що не є юридичними особами. Земельні ділянки, інші природні ресурси, необхідні для створення музею, надаються в користування у встановленому законодавством порядку.

Музеї можуть створюватись і діяти в усіх організаційно-правових формах. Порядок створення історико-культурних заповідників визначається Кабінетом Міністрів України. (Статтю 7 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 659-XIV від 14.05.99)

Стаття 8. Статут музею

Музей діє на підставі статуту (положення), що затверджується його засновником чи засновниками.

У статуті (положенні) музею визначаються:

назва музею, його статус, склад засновників, їх права та обов'язки;
організаційна структура, основні завдання та напрями діяльності;
джерела надходження коштів і їх використання, склад майна музею,
порядок його реорганізації та ліквідації, умови збереження музейного зібрання у разі ліквідації музею;
інші умови діяльності музею.

Стаття 9. Державна реєстрація музеїв

Державна реєстрація музеїв незалежно від форм власності проводиться відповідно виконавчими комітетами сільської, селищної, міської рад, виконавчими органами районних у місті Києві рад. (Частина перша статті 9 в редакції Закону N 659-XIV від 14.05.99)

Для реєстрації музею подаються такі документи:
рішення засновника (засновників) про створення музею;
статут (положення) відповідного музею;
(Абзац четвертий частини другої статті 9 виключено на підставі Закону N 659-XIV від 14.05.99) документи, що засвідчують джерела фінансування для належного функціонування музею.
Реєстрація проводиться (за наявності всіх зазначених документів) за заявочним принципом протягом не більше п'ятнадцяти робочих

днів. Орган, який здійснює реєстрацію, зобов'язаний протягом цього терміну видати посвідчення про реєстрацію і в десятиденний термін подати відомості до органів державної статистики.

Відмову в реєстрації може бути оскаржено в судовому порядку.

Після реєстрації музей набуває статусу юридичної особи. Свідоцтво про реєстрацію музею є підставою для відкриття рахунків в установах банків.

Музеї, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, реєстрації не підлягають. Порядок обліку таких музеїв ви54 значає Міністерство культури і мистецтв України. (Частина шоста статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99)

Стаття 10. Ліквідація та реорганізація музеїв

Ліквідація музеїв здійснюється за рішенням засновника, а також за рішенням суду у випадках, передбачених чинним законодавством. (Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99)

Порядок подальшого використання музейних зібрань музеїв, що ліквідуються, заснованих на державній і комунальній формах власності, визначає засновник за погодженням із Міністерством культури і мистецтв України. У разі ліквідації підприємств, установ, організацій, у складі яких діють музеї, а також у разі ліквідації музеїв, які діяли на громадських засадах, їх музейні зібрання передаються до відповідних профільних музеїв у порядку, передбаченому Положенням про Музейний фонд України. У разі ліквідації музеїв, заснованих на приватній формі власності, переважне право на придбання музейних зібрань за інших рівних умов має держава. (Частина друга статті 10 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99). Реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) музеїв може відбуватися відповідно до чинного законодавства. Перереєстрація музею проводиться в разі зміни форми власності або виду музею і здійснюється в порядку, встановленому для його реєстрації.

Стаття 11. Музейна територія

На території, відведеній для музею, забороняється діяльність, що суперечить його функціональному призначенню або може негативно впливати на стан зберігання музейного зібрання, а також інша діяльність, яка є несумісною з діяльністю музею як закладу культури. На цій території згідно з статутом музею може бути виділено зони: заповідна - для зберігання і охорони найбільш цінних історико-культурних комплексів і окремих об'єктів;

експозиційна для стаціонарного демонстрування великогабаритних музейних предметів і використання в культурно-пізнавальних цілях;

наукова - для проведення науково-дослідної роботи;

рекреаційна - для відпочинку та обслуговування відвідувачів музею;

господарська - для розміщення допоміжних господарських об'єктів.

Стаття 12. Користування природними ресурсами

Музей здійснює користування землею, іншими природними ресурсами

та несе відповідальність за дотримання норм щодо їх охорони і раціонального використання згідно з чинним законодавством.

Стаття 13. Фінансування музеїв

Фінансування музеїв залежно від форм власності здійснюється за рахунок Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів та коштів підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян.

Бюджетні асигнування та позабюджетні кошти не підлягають вилученню.

Додатковими джерелами фінансування музеїв є:

плата за відвідування музеїв і виставок;

кошти, одержувані за науково-дослідні та інші види робіт, які виконує музейний заклад на замовлення підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та громадян;

прибутки від реалізації сувенірної продукції, видавничої діяльності;

плата за кіно- і фотозйомки;

інші джерела, в тому числі валютні надходження, відповідно до законодавства України.

Стаття 14. Матеріально-технічне забезпечення музеїв

Власники музеїв зобов'язані забезпечувати їх будівлями (спорудами), збудованими за спеціальними проектами, або іншими упорядкованими приміщеннями, що відповідають вимогам функціонування музеїв, а також відповідним обладнанням та транспортом.

Приміщення музеїв, що є у державній чи комунальній власності, передаються їм на праві оперативного управління. Воно може бути вилучено лише за умов надання музею іншого рівноцінного приміщення.

(Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99) Під час проектування та експлуатації музейних приміщень враховуються потреби дітей, інвалідів, громадян похилого віку в доступі до пам'яток культури.

МУЗЕЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ

Стаття 15. Музейний фонд України

Музейний фонд України - це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення (далі - пам'ятки), незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному цим Законом. (Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99).

До Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що знаходяться за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Музейний фонд України складається з державної і недержавної частин. До державної частини Музейного фонду України належать музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю. Музейні колекції та музейні

предмети, що знаходяться в музеях, переданих із державної власності у комунальну власність, є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. При передачі музеїв державної форми власності у комунальну власність музейні колекції та музейні предмети залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду України. Порядок віднесення музейних колекцій та музейних предметів, а також окремих пам'яток до державної частини Музейного фонду України визначається Положенням про Музейний фонд України. Контроль за станом обліку, збереження, використання та переміщення державної частини Музейного фонду України здійснюється Міністерством культури і мистецтв України. Перелік музеїв (в тому числі музеїв системи Національної академії наук України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Педагогічного товариства України, інших самоврядних організацій), в яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджується Кабінетом Міністрів України. (Частина четверта статті 15 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99).

До недержавної частини Музейного фонду України належать музейні колекції та музейні предмети, що не віднесені або не підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, в тому числі пам'ятки, що є власністю громадських та релігійних організацій, окремих громадян та їх об'єднань. (Частина п'ята статті 15 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99). Музеї, а також підприємства, установи, організації, громадяни, які є власниками музеїв, зобов'язані забезпечувати збереження Музейного фонду України та сприяти його поповненню.

Музейні колекції та музейні предмети, віднесені до державної частини Музейного фонду України, не підлягають відчуженню за винятком обміну на інші музейні колекції та музейні предмети. Рішення про обмін музейних колекцій та музейних предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України, приймається Міністерством культури і мистецтв України. (Статтю 15 доповнено частиною сьомою згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99)

Музейний фонд України є національним багатством України, невід'ємною складовою частиною культурної спадщини України, яка охороняється законом. Положення про Музейний фонд України затверджується Кабінетом Міністрів України. (Статтю 15 доповнено частиною восьмою згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99).

Стаття 16. Пам'ятки Музейного фонду України в складі Державного реєстру національного культурного надбання. Унікальні пам'ятки Музейного фонду України, а також ті, що мають виняткове художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від форм власності і місця зберігання, заносяться Міністерством культури і мистецтв України до Державного реєстру національного культурного надбання. (Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-ХІУ від 14.05.99)

Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, статус пам'яток, що заносяться до Державного реєстру національного культурного надбання, та умови їх зберігання затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Облік, збереження і використання документів Національного архівного фонду.

Облік, збереження і використання документів Національного архівного фонду, що зберігаються в музеях, здійснюються відповідно до Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні установи”.

(Стаття 17 в редакції Закону N 594-IV від Об. 03.2003)

Стаття 18. Формування Музейного фонду України

Формування Музейного фонду України здійснюється шляхом:

придбання пам'яток Міністерством культури і мистецтв України, іншими центральними органами виконавчої влади, їх органами на місцях, органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень – за рахунок коштів Державного бюджету України і коштів місцевих бюджетів та музеями - за рахунок власних коштів; (Абзац другий статті 18 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99) передачі музеям у встановленому порядку пам'яток, виявлених під час археологічних, етнографічних, науково-природничих та інших експедицій, будівельних, ремонтних або реставраційних робіт, у тому числі з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, та скарбів; безплатної передачі музеям пам'яток підприємствами, установами, організаціями і громадянами; передачі музеям пам'яток, конфіскованих згідно з чинним законодавством; повернення в Україну розшуканих пам'яток, які були незаконно вивезені; передачі пам'яток, вилучених на митниці; поповнення музейних зібрань іншими способами, що не суперечать чинному законодавству.

Стаття 19. Облік пам'яток Музейного фонду України

Пам'ятки Музейного фонду України підлягають обліку. Порядок обліку пам'яток Музейного фонду України визначається Міністерством культури і мистецтв України.

Стаття 20. Передача пам'яток Музейного фонду України

Передача пам'яток Музейного фонду України, що зберігаються в музеях, заснованих на будь-яких формах власності, передбачених законами України, іншим музеям та організаціям на постійне зберігання здійснюється відповідно до Положення про Музейний фонд України.

(Стаття 20 в редакції Закону N 659-ХІУ від 14.05.99)

Стаття 21. Збереження Музейного фонду України

Власники пам'яток Музейного фонду України або уповноважені ними органи зобов'язані забезпечити належний облік і збереження цих пам'яток.

З метою забезпечення надійного зберігання пам'яток Музейного фонду України власники або уповноважені ними органи повинні створити належні умови, встановити спеціальний науково обґрунтований режим зберігання пам'яток, проводити їх консервацію та реставрацію.

Знищення пам'яток Музейного фонду України не допускається.

Правовий захист Музейного фонду України визначається чиним законодавством.

Пам'ятки державної частини Музейного фонду України не підлягають приватизації. (Частина п'ята статті 21 в редакції Закону N 659- ХІУ від 14.05.99)

Пам'ятки державної частини Музейного фонду України не можуть бути предметом застави. Зібрання музеїв, заснованих на приватній формі власності, не можуть бути предметом застави, якщо застапоутримувач - іноземний громадянин або особа без громадянства, яка не проживає в Україні. (Статтю 21 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 659- ХІУ від 14.05.99)

Стаття 22. Порядок вивезення пам'яток Музейного фонду України за межі України. Вивезення пам'яток Музейного фонду України за межі України забороняється, крім випадків тимчасового їх перебування за кордоном з дозволу Міністерства культури і мистецтв України для експонування на виставках або для реставрації. Відмову у видачі такого дозволу може бути оскаржено в судовому порядку.

Стаття 23. Страхування пам'яток Музейного фонду України Пам'ятки Музейного фонду України, що тимчасово вивозяться за межі України для експонування на виставках або для реставрації, підлягають обов'язковому страхуванню. Порядок встановлення їх оціночної та страхової вартості визначають Міністерство культури і мистецтв України і Міністерство фінансів України.

Стаття 24. Консервація і реставрація пам'яток Музейного фонду України

Консервацію і реставрацію пам'яток Музейного фонду України можуть виконувати лише спеціалізовані установи Міністерства культури і мистецтв України, реставраційні відділи музеїв, спеціалізовані підприємства, організації та окремі реставратори, які мають відповідний дозвіл Міністерства культури і мистецтв України.

Держава сприяє підготовці кадрів реставраторів, розвитку мережі спеціалізованих реставраційних закладів.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ

29 червня 1995 року N 249/95-ВР

Витяги з Інструкції з музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини музейного фонду України

25 жовтня 2007

Інструкція “З музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України” (далі - Інструкція) розроблена

відповідно до “Основ законодавства України про культуру”, Законів України “Про музеї та музейну справу” (зі змінами), “Про державні нагороди України”, “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”, “Про охорону культурної спадщини”, “Про благодійництво і благодійні організації”, “Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними” Положення “Про Музейний фонд України”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.2000 №1147, Інструкції “Про порядок визначення оціночної і страхової вартості пам’яток Музейного фонду України” від 13.07.98 №325 (зі змінами), Порядку занесення унікальних пам’яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, затвердженого наказом Міністерства культури і туризму України від 25.10.2001 №653 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 14.02.2002 за №144/6432, Інструкції “Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів” від 21.08.98 №622, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 7 жовтня 1998р. за №637/3077 (зі змінами), Інструкції “З організації охорони державних музеїв, історико-культурних заповідників, інших важливих об’єктів культури підрозділами Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України” від 30.07.2004р. №846/489, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 20 серпня 2004 р. за №1033/9632, Цивільного кодексу України від 18.07.63 №1540-1540-06 та інших нормативних документів. Інструкція визначає порядок та основні форми обліку, наукової обробки, зберігання, консервації і реставрації музейних предметів та музейних колекцій.

Інструкція є обов’язковою для всіх музеїв, картинних галерей, музеїв-заповідників, історико-культурних заповідників, інших закладів музейного типу (далі - Музеї), у яких зберігаються музейні предмети і колекції державної частини Музейного фонду України.

Уся фондово-облікова документація, що передбачена цією інструкцією, ведеться українською мовою.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Пам’ятки (далі - музейні предмети і колекції) державної частини Музейного фонду є державною власністю і надбанням народу України, не підлягають приватизації, знищенню, поверненню колишнім власникам (у разі передання їх на постійне зберігання музею) та вивезенню на постійне зберігання за межі України.
2. Музейні предмети і колекції не є предметом застави і не підлягають

вилученню (виняток - обмін на інші рівноцінні). Рішення про вилучення музейних предметів і колекцій або їх обмін, що належать до державної частини Музейного фонду України, приймається Міністерством культури і туризму України на підставі пропозицій і висновків експертно-фондової комісії, яка утворена при ньому, і діє за окремим положенням.

3. Унікальні музейні предмети і колекції, що містять винятково важливу інформацію про події, явища, факти з життя держави, суспільства або окремих видатних осіб, мають наукове, історичне, художнє або інше культурне значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його внесок у всесвітню культурну спадщину, записують до Державного реєстру національного культурного надбання.

4. Музеї зобов'язані:

- а) здійснювати належний облік музейних предметів і колекцій
- б) забезпечувати охорону, зберігання, консервацію та реставрацію музейних предметів і колекцій.

5. Згідно з цією Інструкцією у музеї розробляється внутрішній порядок щодо дотримання її вимог, який узгоджується на науково-методичній раді або у фондово-закупівельній комісії і затверджується директором музею.

6. Пожежна та сторожова охорона визначаються в установленному порядку.

7. Відповідальність за облік, зберігання, охорону та використання музейних предметів і колекцій несуть керівник музейного закладу, а також головний зберігач фондів (завідувач фондів).

8. Дотримання Інструкції є обов'язковим для всіх співробітників музею, з метою чіткого виконання своїх повноважень, які безпосередньо виконують функції обліку, зберігання музейних предметів і колекцій. Адміністрація музею щорічно організовує своїм співробітникам вивчення Інструкції і перевірку щодо опанування нею.

9. Відповідальність за облік, зберігання окремих груп музейних предметів і колекцій покладається на певних працівників, про що обумовлено у посадовій інструкції, яка затверджується директором, та у договорі про матеріальну відповідальність.

10. Створення умов щодо дотримання вимог Інструкції та контроль за їх виконанням покладаються на дирекцію музею.

11. У Інструкції терміни вживаються у такому значенні:

Музейний фонд України - це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення незалежно від їх виду, місця створення і форми власності, та зберігаються на території України, складається із державної і недержавної частини.

Державна частина Музейного фонду України - це музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю. Музейні предмети та колекції, які є в музеях, переданих із державної власності у комунальну, є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України.

Пам'ятки - об'єкти природи, матеріальної і духовної культури, що

мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства.

Музейний предмет - пам'ятка, яка має історичну і культурну цінність і належить до музейного зібрання. Музейні предмети підлягають обов'язковому обліку, який ведеться у порядку, встановленому Міністерством культури і туризму України.

Музейна колекція - сукупність (комплекс) музейних предметів у складі основного музейного фонду, об'єднаних за однією або кількома спільними ознаками, що має наукове значення як єдине ціле (колекція може бути особиста, меморіальна, тематична, систематична).

Предмет музейного значення - предмет, який має музейну цінність, але не входить до складу музейного зібрання, і виявлений в період наукового комплектування музейних фондів. Предмет музейного значення, який включено до музейного зібрання і пройшов всі стадії наукової обробки, набуває статус музейного предмета.

Експонат - музейний предмет, який виставлено для огляду, є структурною одиницею експозиції і складає основу музейної комунікації. Експонатом у музеї може бути як справжній (оригінальний) предмет, так і відтворення, макети-моделі або науково-допоміжні матеріали.

Музейний облік пам'яток (музейних предметів і колекцій) - це визначення кількості, складу і стану в одиницях обліку та відображення їх у фондово-обліковій документації музеїв. Він фіксує їх належність до певних класифікаційних груп, забезпечує їх організаційну упорядкованість, можливість адресного пошуку та контроль за їх належністю і станом. Музейний облік складається з двох стадій: первинної реєстрації і наукової інвентаризації.

Одиниця обліку - предмет або група предметів (колекція, комплект), зареєстрований в фондово-обліковій документації під одним номером.

Облікова документація - система документів, яка складається з документів первинної реєстрації (акти про приймання і видачу) та інвентарних книг - книг надходжень основного фонду, надходжень науково-допоміжного фонду, тимчасових надходжень, обліку сировинних наукових матеріалів, реєстрації актів і документів наукової інвентаризації, котрій підлягають музейні предмети основного фонду, що надійшли на постійне зберігання. До облікової документації належать також книги реєстрації самих облікових документів.

Реєстрація первинна -- перша стадія обліку музейних фондів, під час якої фіксуються основні відмінні ознаки предметів музейного значення в книзі надходжень (КН) основного або науково-допоміжного фонду на підставі результатів його попереднього вивчення.

Інвентаризація наукова - друга стадія обліку основного фонду, коли фіксуються результати вивчення музейних предметів з метою юридичного закріплення предмета за відповідною музейною збіркою і охорони наукових даних про нього.

Інвентарний номер - порядковий номер обліку музейного предмета

за інвентарною книгою. Інвентарний номер проставляється на предметі в процесі наукової інвентаризації, складає частину облікового позначення.

Склад музейних фондів - сукупність конкретних предметів і матеріалів, що утворює певну музейну збірку. Структура музейних фондів визначається згідно з профілем того чи іншого музею і регулюється процесом комплектування та вивченням музейних колекцій, а також особливостями їх збереження.

Структура музейних фондів - система організації музейного зібрання, яка залишається незмінною при можливих змінах складу фондів.

Структура музейних фондів включає три основні складові: основний фонд, науково-допоміжний і фонд тимчасового зберігання. Як основний так і науково-допоміжний фонд можуть поділятися на профільний, непрофільний та дублетний фонди.

Фонд основний - частина музейного зібрання, яка складається з музейних предметів різних типів. У складі фонду музейні предмети об'єднують в окремі колекції. Предмети, які мають найбільшу музейну цінність і представлені в одному примірнику, складають особливо цінну частину основного фонду.

Фонд науково-допоміжний - частина музейного зібрання, що складається з різних науково-допоміжних матеріалів, зібраних або створених музеєм для постійної експозиції, або різних виставок. Структура фонду визначається музеєм, залежно від складу фондового зібрання.

Тимчасове зберігання - збереження музейних предметів або науково-допоміжних матеріалів, отриманих на обмежений термін для використання в експозиції або для наукової обробки.

Фондово-закупівельна комісія - дорадчий орган при дирекції музею, який діє в межах повноважень, визначених Міністерством культури і туризму України.

Шифр - скорочена назва музею, в якому зберігається музейний предмет або науково-допоміжний матеріал. Шифр є складовою частиною облікового призначення і наноситься на кожну одиницю музейних предметів.

СКЛАД МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ

Музейні зібрання усіх музеїв складаються з основного та науково-допоміжного фондів. У науково-природничих музеях, відділах природи краєзнавчих музеїв та відповідних музеях навчальних закладів, крім основного та науково-допоміжного, є фонд сировинних матеріалів.

ОБЛІК МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ І КОЛЕКЦІЙ

Облік музейних предметів і колекцій забезпечує систему збирання даних і реєстрації необхідної інформації (відомостей) про пам'ятки, які є національно-культурним надбанням. Музейні предмети і колекції підлягають музейному обліку, який забезпечує охорону та створює необхідні умови для

їх вивчення і використання. Державний музейний облік здійснюється шляхом включення кожного музейного предмета і колекції до державної частини Музейного фонду України.

Усі пам'ятки історії та культури (речові, об'єкти природи, твори всіх видів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, пам'ятки писемності, фото-, фоно-, кіно-, відеопам'ятки), що зберігаються в музеях і заповідниках, бухгалтерському обліку не підлягають, їх відображення на балансі юридичної особи, в користуванні якої вони знаходяться забороняється.

Музейний облік музейних предметів і колекцій передбачає дві стадії: первинна реєстрація - облік предметів, які надійшли до музею. Фіксуються основні відмінні ознаки предметів в актах приймання, книзі обліку надходжень (основного фонду) або книзі обліку науково-допоміжних матеріалів на підставі результатів їх попереднього вивчення (первинної атрибуції) наукова інвентаризація - облік основного фонду. Фіксуються результати розгорнутої атрибуції музейних предметів в інвентарних та спеціальних інвентарних книгах з метою юридичного закріплення предметів за певною музейною колекцією та охорони наукових даних про предмети.

ЗБЕРІГАННЯ МУЗЕЙНИХ ПРЕДМЕТІВ І КОЛЕКЦІЙ. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ЗБЕРІГАННЯ

Основною умовою, що гарантує правильне зберігання музейних предметів і колекцій, є задовільний стан приміщення музею в цілому, інженерних систем, забезпечення мікроклімату.

Будівля музею має бути ізольованою, кам'яною (цегляною) із залізобетонним перекриттям, залізним або черепичним дахом, центральним опаленням, приливно-витяжною вентиляцією, мати протипожежний водогін, електричне освітлення, телефонний зв'язок та відповідати правилам пожежної безпеки.

Виняток можуть становити музеї, розміщені в меморіальних будинках і пам'ятках архітектури.

Дахи і ринви будівлі музею повинні бути повністю справні і захищати внутрішні приміщення від проникнення вологи й атмосферних опадів.

Для попередження вологості зовнішніх стін приміщення - навколо будівлі укладаються асфальтові (цегляні, кам'яні тощо) доріжки-тротуари з нахилом від будівлі, а також водостоки від труб на землю. Над вікнами та приямками напівпідвальних приміщень устаноується піддашок. Неприпустима підвищена вологість у підвальних приміщеннях музею, навіть якщо вони не використовуються для зберігання музейних пам'яток.

Музеї мають бути оснащені системою кондиціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посібник / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. Київ, 2017.
3. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посібник / перекл. з нім. В.Лозинський, О. Лянґ, Х.Назаркевич. Львів, 2015.
4. Власюк Г. М, Зосимовин О. Ю., Хададова М. В. Музеєзнавство та архівна справа : навч.-метод. посібн. Житомир, 2016.
5. Гайда Л. А. Музеєзнавство в закладах освіти : навч.-метод. посіб . Кіровоград, 2016.
6. Горіієвський П., Дейнега М., Ковалів М. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Івано-Франківськ, 2019.
7. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв : навч. посібн. / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С.Оришко. Івано-Франківськ, 2018.
8. Рутинський М. И., Стецюк О. В. Музеєзнавство : навч. посібн. Київ, 2019.
24. Якубовський В. І. Музеєзнавство : навчальний посібник-практикум. Кам'янець-Подільський, 2016.
25. Рейтингові музеї світу. URL: <https://artslooker.com/top-10-samykh-vidomykh-ta-naividviduvanishykh-muzeyiv-svitu/>.
26. Музейний портал. URL : <https://www.museum-portal.com/ua/museums>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ
ОСНОВИ МУЗЕЄЗНАВСТВА
Методичні рекомендації

Укладачі:
Березовська Тетяна Всеволодівна

Формат 60×84 1/16 Ум. друк. арк. 2,38 .
Тираж 20 прим. Зам. №_____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490
від 20.02.2013 р.